~~kwalità li l-ebda ktieb ieħor ma għandu.~~

~~**GHELUQ**~~

~~Dan li għedt hu biss ftit minn dak li xtaqt ngħid. Hu biss ġabra ta' ftit konsiderazzjonijiet fil-qosor. Hu biss bidu ta' dak li wieħed jista' jgħid u jfisser aħjar. Jista' jkun li l-konsiderazzjonijiet tiegħi huma żbaljati, neqsin, jew eżaġerati. U, billi jien konvint li mhumiex mibnijin fl-ajru, nixtieq li xi ħadd aktar profond minni jissokta miexi 'l quddiem fit-triq li ftaħt jien. Naf li għandna hawn Malta teoloġi li jistgħu jagħmlu dan, u jekk jagħmluh, naħseb li x-xogħol aktar dawl.~~

IS-SULTAN SALAMUN

(SURA BIBLIKA)

Salamun hu bin is-sultan u profeta David. Bil-kemm kellu l-għoxrin sena tiegħu meta ħa f'idejh is-Saltna ta' Iżraeli, wara li kien ħa wkoll minn għand missieru, qrib il-mewt, tagħlim u twissijiet ta' kif għandu bir-reqqa kollha joqgħod għall-qadi tal-Liġi, u ta' kif kellu jimxi biex jistħoqq żgur l-għajnuna ta' Jehova u jqiegħed fis-sħiħ is-sisien tas-Saltna ta' Iżraeli għal ma' tul iż-żminijiet, b'sensiela ta slaten oħra bla għadd mill-ġid ta' ġensu (I Reg. II, 1-4 — LX, 5ss.).

B'imġiba hekk għarfa u bi tmexxija hekk għaqlija tas-saltna li Alla kien waqqaf bil-qaddej fidil tiegħu, David, it-Tron ta' Iżraeli kien hekk għola fis-setgħa u fil-ġieh, li ġieb għal taħtu l-għedewwa kollha ta' ma' dwaru, hekk, li l-għadd tan-nies taħt is-Saltna ta' Iżraeli kien sar hekk kbir daqs "ir-ramel tal-baħar... u minn Dan sa Bersabea kulħadd kien jgħix hemm bla ebda biża' għad-dell tad-dielja tiegħu u tas-siġra tat-tin ta' daru" (I Regum, IV, 20).

Għalhekk, kif ħa f'idejh is-Saltna wara David missieru, Salamun, fuq it-tagħlim u t-twissijiet ta' missieru David, seta' dlonk jaħseb iwettaq għall-ġid tal-poplu tiegħu dak kollu li kien jista' jiswielu ta' hena fi żmien ta' sliema u ta' paċi. Mogħni kif kien minn qaddisu b'doni tan-natura kbar u mmexxi dejjem fuq it-tiġrib ta' missieru, ukoll f'dak li hu ta' xeħta pulitka, fittex li jgħakkes, qabel xejn, lil dawk li kienu ta' xi tiġrib għas-Saltna, billi jqishom bħala nies ta' mingħajr biża' t'Alla u neqsin ukoll mill-imħabba lejn pajjiżhom; lejn dawk imbagħad, li kellhom għal qalbhom il-qadi bir-reqqa tal-Liġi ta' Mosè u b'xi mod jiswew għall-ġid ta' Iżraeli kien juri ġibda, tjubija u mħabba. Dan is-Sultan Salamun kellu jibda jwettqu sa mill-bidu tal-ħakma tiegħu kontra Adonija, li ried u ħadem ukoll biex jaħtaflu l-jedd għas-Saltna, u kontra dawk li għenuh, biex flok Salamun jiret Adonija s-Saltna ta' Iżraeli (I Reg. II, 5ss.).

U hekk inxteħet għax-xogħol Salamun. Imwarrbin dawk kollha li kienu ta' xi tiġrib għall-Istat u għar-Reliġjon, Salamun sab ruħu Sultan ta' saltna hekk qawwija, setgħana u

mferrxa, li hu kien sar jista' iħaqqaqa ma' kull sultan ieħor ta' dak iż-żmien. Kbir fil-għana, għoli filġieħ u bla qies fil-għadd tan-nies, it-Tron ta' Iżrael ma kienx anqas fis-setgħa minn dak ta' l-Eġittu; u Salamun, biex aktar isaħħaħ is-setgħa tas-saltna tiegħu, nqeda bil-pulitka taż-żwieġ, billi talab lil Faragħuni Pousennes II biex iżewġu il bintu, bħala martu u reġina tassaltna ta' Iżraeli, li ġejja mill-aqwa saltna setgħana u qawwija ta' dak iż-żmien.

Għalkemm dan kollu, iżda, Salamun ma nisiex li biss is-sedqa tassema żżomm sħiħ u qawwi t-Tron ta' Iżraeli; u għalhekk, fuq it-twissijiet ta' Missieru David, terraq għal Gabaon fejn hemm offra elf ostja lis-Saċerdoti ta' Jehova bħala għamil sollenni għall-bidu tas-saltna tiegħu. Dan l-għamil qaddis għoġob mhux ftit lil Alla, hekk, li Hu deher lil Salamun fil-ħolm, bħalma darba kien deher lil Abraham u lil Ġakobb (Ġen. XV, 1. — XXVII, 12) u, ɔɪ ħlewwa l-aktar kbira, qallu: "Itlobni dak li tixtieq!"

Iż-żagħżugħ sultan, b'quddiem għajnejh dak li kien għamel Alla ma' David missieru u jara ruħu żgħir fiż-żmien u nieqes mit-tigrib u millgħerf meħtieġ għat-tmexxija ta' poplu hekk kbir, wieġeb lil Alla: "Ja Sidi, inti mxejt bi ħniena kbira ma' David missieri, għax hu quddiem għajnejk stess kien tħarreġ fis-sewwa, fil-ħaqq u fir-reqqa tat-tmexxija ta' qalbu Lejk; inti ħaristu bi kbira ħniena u tajtu iben li kellu jiret it-Tron tiegħu, bħalma l-lum ġara. Imma issa, ja Sidi, li ħtart biex isaltan lill-qaddej tiegħek minflok David missieri, Inti taf, li jiena tifel żgħir u ma naf la nidħol u l-inqas noħroġ; il-qaddej tiegħek hu ġa' f'nofs ilpoplu li inti ħtart, poplu hekk kbir li ma jistax jingħadd mħabba l-kotra tiegħu. Agħti, għalhekk, lill-qaddej tiegħek qalb miġbuda għall-qadi tal-Liġi biex tista' tħares lill-poplu tiegħek u taf tagħżel il-ġid mid-deni. U min qatt jista' jgħid fis-sewwa fuq dan il-poplu tiegħek hekk kbir u qawwi"? (I Reg. III, 6-9).

Għalkemm dan kollu li għedna kien ġara fil-ħolm biss, ma' dan kollu, hekk instab li hu veru u tassew, li l-ħolma kienet qisha bxara minn dawk tal-profeti, li bihom jinqeda Alla biex jgħarraf ir-Rieda tiegħu lill-bnedmin. U għax hekk fehemha wkoll Salamun, Alla laqa' bil-qalb it-talba taż-żagħżugħ sultan u tah mhux biss moħħ u dehen ta' għerf u għaqal għat-tmexxija tassaltna, imma wkoll żejnu u mlieħ hekk bl-għerf tal-ħwejjeġ t'Alla u tad-dinja (Sap. VII, 17: — Sirak. XLVII, 1), li ġie mgħarraf u mwet-

taq, li "ebda sultan ieħor, fost s-slaten, ma jkun hemm bħalu, jekk jagħraf iżomm ruħu fidil fil-qadi tal-Liġi t'Alla" (I Reg. III, 6-9).

Fehem Salamun x'kienet tfisser dik il-ħolma li bagħatlu Alla u għalhekk, malli reġa' mar lura f'Ġerusalemm, ħaseb, qabel xejn, jagħti ħajr 'l Alla. Vittmi u sagrifiċċji b'kotra kbira saru quddiem l-Arka; imbagħad, bi stedina ta' l-uffiċjali tiegħu għall-ikla, magħqudin flimkien, ried li jibda s-saltna tiegħu b'sagrifiċċji u vittmi mdeħbin 'l Alla fiż-żewġ imkejjen l-aktar qaddisa fis-saltna tiegħu: l-Imkien fejn kellha toqgħod l-Arka u l-imkien l-ieħor fejn kellu jkun it-Tabernaklu.

U mgħaddiex żmien wisq li lil Salamun ġieh il-ħin li jinqeda bl-għerf u bid-dehen li tah Alla. Dan l-għerf li kien ta Alla lil Salamun kien ifisser biża qaddis, b'ħass fin u rqiq kull fejn jidħol il-Ħaqq u s-Sewwa b'ħila li jagħraf iħoll b'ħeffa kbira kull tfixkil, kull problema u kull kobba, imħabbla kemm tkun imħabbla. Mela ġara l-każ, li żewġ nisa ta' mġiba ħażina resqu quddiem is-Sultan Salamun jillitikaw bejniethom fuq ta' min minnhom kien it-tifel li kien miet u ta' min dak li baqa' ħaj. — Kienet din kawża aktarx li kienet għadha mhix maħlula mill-Imħallfin tas-saltna, u għalhekk inġiebet quddiem is-sultan. Hi x'inhi, iż-żewġ nisa resqu quddiem Salamun u waħda minnhom bdiet tgħid: "Ja Sidi, din il-mara u jiena konna ngħammru f'dar waħda, u jien kont tqila u wellidt tifel fl-istess kamra tagħha. Wara tlitt ijiem li kont ħlist jiena, willdet uk'oll hi tifel u bqajna flimkien; ħadd ma kien hemm iżjed f'dik id-dar, barra minna t-tnejn. Issa ġara, ja Sidi, t-tifel ta' din miet ma' tul il-lejl, għax fgatu waqt li kienet rieqda. Meta stembħet u rat x'kien ġralha, qamet fil-ħemda tal-lejl, ħadet lil ibni minn ħoġri, qaddejja tiegħek, Ja Sidi, waqt li jiena kont rieqda u qegħditu f'ħoġorha. Meta jiena, imbagħad, qomt fil-għodu u ġejt biex inredda' 'l ibni, insib li ibni kien mejjet. Meta mbagħad, iżda rajtu binhar, flejtu sewwa u rajt li dak ma kienx ibni mwelled minni, imma kien ta' dik l-oħra".

U hawn wieġbet il-mara l-oħra: "Mhux kif qiegħda tgħid inti, għax it-tifel tiegħek hu li miet, tiegħi hu l-ħaj". U l-oħra mbagħad, tenniet: "La tigdibx, għax it-tifel tiegħi hu l-ħaj, il-mejjet hu tiegħek. Tista' tgħid li trid, kemm trid u quddiem min trid!" U hekk baqgħu sejrin imieru lil xulxin quddiem is-Sultan, li qagħad jismagħhom b'sabru kollu.

Fl-aħħar imbagħad, is-sultan Salamun qam minn bil-qiegħda, u qal: "Din il-mara tgħid: it-tifel il-ħaj hu tiegħi, il-mejjet hu tiegħek. U dik l-oħra twieġeb: "Lè, qiegħda tigdeb, tiegħi hu l-ħalj, tiegħek hu l-mejjet. Qal imbagħad is-Sultan:— "Ġibuli x-xabla! . . . namar: jinqasam min-nofsu bix-xabla f'żewġ bċejjeċ it-tifel il-ħaj, u kull mara minn dawn tieħu nofsu! . . . Għal dan l-amar twerret il-vera omm ta' dak it-tifel il-ħaj. U "lè ma jkun qatt, ja Sidi, nitolbok bil-ħerqa, li ibni jiġi mċarrat bix-xabla: agħtih, ma jimpurtax, imbasta ħaj, agħtih lil dik l-oħra! Imma l-oħra bdiet tgħid: "Lè, la nieħdu jien u l-inqas inti: Jinqasam f'biċċtejn: biċċi jien u biċċa inti!" Hawn is-Sultan għaraf is-sewwa, u qal: "Agħtu lil dik il-mara t-tifel ħaj, m'għandhiex tinqatel: Dik tabilħaqq hija Ommu (I Reg. III, 17ss.). U hekk is-Sultan Salamun ħall dik il-kustjoni tqila.

L-aħbar ta' dan il-ġudizzju mogħti minn Salamun dlonk xterdet a' Iżraeli u mliet bil-biża' lill-poplu kollu, li mgħaġġeb b'hekk kbir ta' għerf mogħti lilu mn'Alla, għaraf sewwa kemm dan is-Sultan tagħhom jaf jagħraf in-nies u l-ħwejjeġ moħbijin tan-natura, u tagħhom ifisser il-ġmiel, is-siwi u l-ħtieġa b'parabbli u xebh li jgħaġġbu l-kulħadd.

Ma' dan l-għerf hekk kbir, li huwa bħala sies qawwi tas-Saltna u li ġibed lejh il-ħarsa tal-għaġeb talpopli u tas-slaten l-oħra tax-Xerq, Alla kien ta liż-żagħżugħ sultan dak li huwa ma kienx talab: għana u ġieh. Dan l-għana u l-ġieh miżjudin ma' dawk li wiret ukoll minn missieru, ġibdu fuqu l-għajnejn ta' ħafna slaten oħra, li bdew ifittxu l-ħbiberija tiegħu u jmorru jżuruh, jitgħaxxqu jisimgħu l-kliem ta' għerfu, fil-waqt li jħallulu għotjiet ta' siwi kbir (I Reg. IV, X; Sirak. XLVII, 17, 39).

Imwassal f'dak il-ġieh għoli Salamun u merfugħ hekk 'il fuq bl-għajnuna t'Alla l-poplu ta' Iżraeli, is-Sultan Salamun beda jaħseb biex iwettaq dik l-Opra tal-għaġeb li Alla kien ried minnu: il-bini tat-Tempju f'Ġerusalemm. B'dan il-bini tat-Tempju Salamun kellu jħalli isem, li jibqa' waħdieni fl-istorja sagra.

Bi thejjiet kbar qabad dan ix-xogħol, waqt li qabad ukoll ħbiberija ma' Hiram I, sultan ta' Tiru, li kien ġa qabel ħabib ta' David (I Paral XIV, 1), u li Salamun seta' jixtri minn għandu njam taċ-ċedru li jiswa għall-bini tat-Tempju. U tassew, Salamun irnexxielu jiftiehem ma' Hiram I, li dan jagħtih ħaddiema u flotta li ġġorr minn Tiru għal Ġaffa ċ-ċedru kollu u jagħtu x-xogħol meħtieġ u hu, Salamun, min-naħa tiegħu jgħinu f'dak kollu li jkun jinħtieġlu ta' għajnuna pulitka. B'hekk, ix-xogħol mibdi fir-raba' sena tas-saltna ta' Salamun, wara seba' snin u nofs kien lest u Ġerusalemm kellha l-aqwa Tempju mibni lil Jehova tagħha.

Festi kbar saru mbagħad, għaddedikazzjoni tat-Tempju lil Jehova. Il-poplu kollu ta' Iżraeli ġie minn kull naħa tal-Palestina f'Ġerusalemm l-Arka tal-Allijanza merfugħa minn Saċerdoti u Leviti ngarr mill-belt ta' David (l-Għolja tas-Sijon) għat-Tempju, fost ħruq ta' inċens, qtil u ħruq ta' vittmi mitbuħin għal ġieh Jehova, waqt li l-istess Jehova wera Lilu Nnifsu taħt għamla ta' sħaba li mliet Dar il-Mulej.

Alla nnifsu tpaxxa b'din l-Opra u seddaq il-ħarsien tiegħu lis-Saltna ta' Iżraeli, u qal: "Jekk timxi filamarijiet tiegħi, inseddaq dak li kont wegħedt lil David missierek: Ngħammar qalb ulied Iżraeli u ma nabbandunax lill-poplu tiegħi" (I Reg. 16ss.).

Il-festi baqgħu sejrin għal ġimgħatejn sħaħ u meta wasal tmiemhom, Salamun innifsu fetaħ u refa' idejh lejn is-Sema quddiem l-altar, bierek lil Alla u jitlob minn għandu barka u ġid tas-sema u ta' l-art, tar-ruħ u tal-ġisem għas-saltna u għal niesha; u mbagħad, bierek il-poplu ta' Iżraeli b'leħen għoli, u qal: "Ikun dejjem imbierek il-Mulej li ta serħan lill-poplu ta' Iżrael, skond dak li kien wiegħed lil Mosè, qaddej tiegħu. Il-Mulej, Alla tagħna, ikun magħna kif kien dejjem ma' missirijeta, ma jħalliniex, u ma jitlaqniex, imma jagħmel li qlubna jinġibdu lejh, biex nimxu dejjem mal-fehmiet tiegħu u nħarsu l-kmandamenti ċ-ċerimonji u l-amarijiet kollha li ħalla lill-missirijietna (I Reg. VIII, 56ss.).

Salamun kien ħafna hieni, u ma' tul ġimgħatejn jew 14-il jum, kien debaħ għall-ġieh ta' Jehova 22,000 genduż, u 120,000 nagħġa (II Par, IV, 1). Il-poplu ta' Iżraeli feraħ ħafna, għax ra li ma naqsux rappreżentati minn naħat kollha tal-Palestina, minn Enath sa Wadi El-Arix fl-Eġittu; u għax ra u fehem li b'dik iċ-ċerimonja ġie mqaddes iċ-Ċentru tar-Reliġjon u tan-nazzjonaliżmu tal-Lhud. Wara dan kulħadd telaq jinġabar lejn daru, jgħolli l-ġieh is-Sultan tiegħu u jbierek lil Jehova li temm il-wegħdiet tiegħu ma' Iżraeli.

Alla mbagħad deher lil Salamun u qallu: "Smajt talbek, qaddist dan it-Tempju mibni minnek għall-ġieh dejjiemi ta' Ismi, hemm ngħammar biex inqis u nara infarraġ u nħares lil dan il-poplu tiegħi. Jekk inti timxi miegħi fidil bħal ma mexa missierek . . insaħħaħ il-qagħda tat-Tron tiegħek għal dejjem, bħalma kont wegħidt lil David missierek Imma jekk int u wliedek ma timxux . . . neqred lil Iżraeli minn wiċċ l-art li jien kont tajtu, nċaħad it-Tempju li kkonsagrajt għal Ismi, u jaqa' għaċ-ċajt Iżraeli mal-popli l-oħra" (I Reg. IX, 3-7).

P.A.C.

IL-MIRAKLI TA' GESU' FL-EVANGELJI APOKRIFI

(Jaqbad ma' l-għadd ta' qabel, p. 17)

Billi Ġużeppi kien jara li t-tifel kien qiegħed jikber fil-għaqal u fiż-żmien, qatagħha mill-ġdid li (Ġesù) ma kellux jibqa' bla skola, u ħadu u taħ f'idejn surmast ieħor. U s-surmast qal lil Ġużeppi: "L-ewwel ngħallmu l-grieg u mbagħad il-lhudi", il-għaliex is-surmast kien jaf li t-tifel kien bravu u kien jibża' minnu. Madankollu kitiblu l-alfabett u dam jgħallmu ħafna, u (Ġesù) ma qallu xejn. (Fl-aħħarnett) Ġesù qallu: "Jekk inti tabilħaqq surmast u taf sewwa l-ittri, għidli kemm tiswa l-A u jien ngħidlek kemm tiswa l-B". Imma s-surmast telgħalu u sawtu fuq rasu u t-tifel ħassu ħażin u saħtu (lis-surmast), u minnufih intilef u waqa' fl-art kobba. U t-tifel reġa' lura f'dar Ġużeppi. Imma Ġużeppi ddispjaċih ħafna u ordna lil ommu: "La tħallihx joħroġ mill-bieb 'l barra, għax kull min jinbxu jibqa' mejjet" (XII).

Ftit taż-żmien wara, surmast ieħor, ħabib ta' ġewwa ta' Ġużeppi qallu: "Ġib it-tifel l-iskola tiegħi, forsi bil-kelma t-tajba jirnixxili ngħallmu l-ittri". U Ġużeppi qallu: "Jekk trid, ħija, ħudu miegħek". U ħadu miegħu bil-biża' u b'rasu qartalla; iżda t-tifel mar bil-qalb kollha. U meta daħal l-iskola, b'rasu għolja, sab ktieb fuq il-leġiju u ħadu f'idejh bla ma jaqra fih, iżda fetaħ fommu u beda jitkellem fl-Ispirtu s-Santu u jgħallem il-Liġi lil dawk li kienu madwaru jisimgħu, u bdew jistagħġ-